

בחירת מדריכים על פי מבחן פסיכולוגי

א.

מספרצה המלחמה והובן הצורך באימון גופני כללי, כתנאי קודם לכל חינוך צבאי שהוא, נמצא, כי אף לעבודת הכנה זו חסרים הכוחות המתאימים. אמנם לא מעטים הם מורי-הספורט בארץ, אבל כל אחד מהם מחנך לפי דרכו ושיטתו ואילו כאן יש צורך בשיטה אחת, אשר תהיה גם מקוצרת מאוד, ואשר עם כל ההבדלים בין החניכים, לפי מוצאם, השכלתם וגילם, תוכל להביא על נקלה לידי תוצאות טובות. לשם כך בחרה אגודת-ספורט אחת 12 איש מקרבה, אשר יעמדו במבחן פסיכולוגי, על מנת לבחור מתוכם ששה אנשים לשעורי-מדריכים.

מהלך המבחן הזה ותוצאותיו יש בהם ענין רחב יותר, מעבר לחוג המצומצם של האנשים הנוגעים בענין, והנסיגות הראשונים בשטח זה מעלים את האפשרות להשתמש בהצלחה בשיטת המבחן הפסיכולוגי לבחירת מדריכים גם בשטחים אחרים. הבדיקה עמדה בפני מעצור אחד, והוא, שבראשיתה טרם נקבעה התכנית המוחלטת לשעורי המדריכים, וידועים היו רק מקצועות-הספורט אשר מהם יבחרו הענפים הרצויים ביותר: אגרוף, סייפנות, ז'אורז'יטצו, האבקות, ואולי גם שחיה וצופיות. עובדה זו גרמה, שהפסיכולוג הבוחן צריך היה לסייע בעצתו גם בקביעת התכנית. ואלה היו הנחות-היסוד לתכנית: כמקצוע עיקרי יש לבחור באותו ענף-הספורט, המכשיר את האנשים הכשרה טובה ביותר לחינוך צבאי, מרגיל אותם למצבי-קרב ומחנכם ברוח-הספורט ויפיה-הנימוסים. כן עליו להתאים לתכונת הנפש היהודית, כלומר שיחייב גם מאמצים שכליים ויתן הזדמנות לפעולה אינדיבידואלית. לאחר שיקול-ידעת יסודיים הוסכם לקבוע כמקצוע עיקרי את ספורט-הסייפנות, בשינוי-צורה כלשהו מבחינת הנשק והשיטה. צורה זו התאימה לכל הנחות-היסוד האמורות לעיל.

ב.

ובזה התחילה עבודת הפסיכולוג הבוחן. נחוץ היה לקבוע את מציאותם של שני מיני סגולות:

(א) הכושר הפסיכי-הגופני לספורט-הסייפנות.

(ב) הכושר הפסיכי-הגופני לשמש מדריך.

לעומת זאת לא יוחד ערך רב לשאר שטחי-האימון (כגון איגרוף, ז'אורז'יטצו וכו'), באשר מבחינת הסגולות הנדרשות למתאמנים במקצועות אלה הרי הם דומים מאד לספורט-הסייפנות. ואילו בשביל שחיה, קריאת-מפות וכו' אפשר היה לקבוע על נקלה מבחנים בודדים מיוחדים. כתנאי עיקרי נקבע, שכל פרשת-הבחינות תהיה פשוטה ולא-מורכבת, וככל האפשר בלי מכשירים, וכי תבוצע במהירות.

כדי לבדוק את מידת הכושר לספורט בכלל, נחוץ היה לבחון בעיקר את התכונות הללו:

(א) בטחון, זריזות, ואורך-רוח בתנועות.

(ב) כשרון ההתבוננות, ביחוד הכשרון לסקור איזה מצב.

(ג) סגולת ההחלטה.

(ד) התרכוזות.

- כדי לבדוק את הכושר לשמש מדריך היה צורך עוד במבחן לפי הסעיפים הללו:
- (א) זכרון (כדי לעמוד, למשל, על התקדמותו של כל חניך וחניך).
  - (ב) בטחון עצמי וכשרון למגע-ומשא עם אנשים (כלומר שאלות שבאופי).
  - (ג) חריפות-המוח (כגון בתיכון האימון לחניכים כבדי-תפיסה).
  - (ד) הכשרון לחלוקת-כוחות ולארגון.

אין אפשרות לתאר כאן את כל מהלך המבחן. כאן יובאו רק הפרקים האופייניים ביותר, אשר יתנו לנו מושג נאה על מהות הבדיקה וערכה. כן נלמד מהם שאפשר לערוך מבחן פסיכוכני גם באמצעים פרימיטיביים ביותר, בתנאי שהבוחן יהיה מומחה במקצועו. לפני הבדיקה נרשמו כמה פרטים הנוגעים לאישיותם של הנבחנים (הגיל, משלח-היד, החינוך הספורטיבי, ההשכלה וכו'). מתוך שיחה עם הנבחנים, אגב הרשמה זו, כבר ניתן לעמוד על המבנה הרוחני-הנפשי שלהם ועל תכונת אפיים.

ג

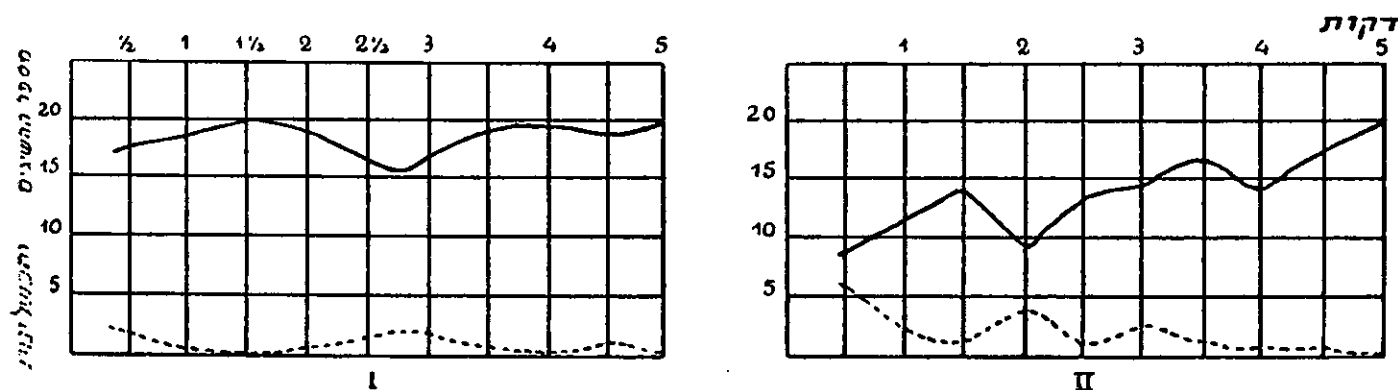
ראשית כל נבדקה בטיחות התנועות, מהירותן והתמדתן, בעזרת התרגיל בצינור החלול (לפי שיטת שוט). הנבחן מחזיק ביד שמאל, בצורה מאונכת, צינור, 30 ס"מ ארכו, וביד ימינו הוא מטיל כדור-מתכת לתוך פי הצינור ותופסו שוב ביד-ימין. התנסות זו נמשכת חמש דקות, ונרשמות התוצאות לכל חצי דקה (תפיסה וזריקה נכונה). מכיון שמהירות נפילתו של הכדור מראש הצינור למטה היא קבועה תמיד, בעוד שתנועת היד הימנית מן הקצה העליון של הצינור אל קצהו התחתון היא מיוחדת לכל איש ואיש, הן בנוגע לצורת התנועה והן בנוגע לזמן המשכה, הרי שכל איש ואיש צריך למצוא את היציבה הנכונה המיוחדת לו, הנוחה לו ביותר לתפיסת הכדור. המהירות שבה מוצא הנבחן את היציבה הזאת הנוחה ביותר, והבטחון שבו הוא מחזיר לו יציבה זו מדי פעם בפעם, כמוהו כבטחון בתנופת הסיוף. תפיסת הכדור מחייבת כמו כן יחס קבוע בין תנועת האגודל והאצבע לתנועת שאר האצבעות וכף-היד. שאם לא כן, ישמט הכדור מן היד, תוך כדי הולכתו שוב אל הצינור. תפיסה מהירה של המצב הנכון הדרוש ליד ולאצבעות וסיגול מהיר של מצב זה מעידים על רגישותם הדקה של פרקי היד והאצבעות, שנודעת לה חשיבות רבה בספורט הסייפנות. הארכת המבחן למשך חמש דקות מאפשרת לעמוד על כושר ההתמדה ועל כוח הסבלנות לחזור כמה וכמה פעמים על סוג תנועות מסוים, תכונות חשובות למורה הסיוף. בשעת מבחן זה מוצא הפסיכולוג הזדמנות להתבונן אל הנבחן, ביחוד אל צורת תנועותיו (כגון, למשל, אם הן גמישות, רכות, קשות, חדות, כפויים, תכליתיות, תוקפניות וכו'). שמכאן אפשר ללמוד שוב על תכונות-האופי, כי כל אלו הן תנועות-מבצע טיפוסיות. אחרי כן הושם לב להתנהגותו של הנבחן בשעת הפעולה, כיצד הוא מגיב על כשלונות והצלחות, וכדומה. אחרי המבחן צריך הנבחן לספר על חויותיו הנפשיות בשעת התרגיל (מחשבותיו, רגשותיו וכו'). מתוך הודעות אלו אנו למדים על התרשמותו הפנימית של הנבחן ועל התעוררותו הרוחנית תוך כדי תהליך הפעולה, ויש אשר לפי זה אנו יכולים כבר להוציא מסקנה על מידת-הכושר של הנבחן. הפגיעות והכשלונות נרשמים, ועל סמך הרשימות הללו אפשר להוציא משפט בטוח על מבחן-התנועות בכללו, וכן על גלויים שונים בפעולה ועל תופעות של עייפות.

כאן ניתנת טבלה על אודות ששה נבחנים:

השם	סכום כל התנועות.	תנועות בלתי-נכונות	ב-%	התוצאה
ר.	197	19	9,6	מהירות רבה ובטחון רב
י.	160	22	13,8	מהירות ממוצעת ובטחון ממוצע
מ.	163	16	9,8	מהירות ממוצעת ובטחון רב
פ.	167	23	13,8	מהירות ממוצעת ובטחון ממוצע
ש.	128	52	40,6	איטיות וחוסר-בטחון
מק.	144	13	9,0	איטיות עם בטחון.

כבר לפי הטבלה הזאת אנו רואים את פעולתו של כל פרט ופרט כדמותה, ואולם בצורה בולטת יותר נראה אותה אם נרשום את ההשגים במשך כל חצי-דקה וחצי-דקה בצורת קו-עקלתון.

בחרשים I אנו רואים את קו-הביצוע (—) המסמן את תנועות הזריקה והתפיסה הנכונות, ללא עליות וירידות ניכרות. באמצע חלה ירידה (התעייפות), אחרי-כן עולה קו-העקלתון שוב, תוך כדי תנודות קלות-ערך. שיא-הביצוע הושג בפרק הזמן השלישי. בצורה מקבילה נמתח קו הכשלונות (— — —). בפרק הזמן השלישי הם מגיעים לאפס, ואילו באמצע חלה כמות הכשלונות הגדולה ביותר. ואכן גם בפעולה הממשית, כגון בסיוף, אנו רואים אצל הנבחן אותם הגילויים. את הפגיעות במטרה הוא משיג על הרוב בהתחלה, אחרי-כן, באמצע, חלה ירידה גדולה, ולבסוף הוא מתגבר שוב על העיפות.

בחרשים II מתגלה לפנינו תמונה אחרת לגמרי. הפעולה משתפרת בלי הרף עד גמר התרגיל. תופעת-עיפות מתגלה בפרק-הזמן הרביעי (ירידה במספר הפגיעות ורובי הכשלונות), והנבחן המתבונן היטב אל עצמו מסביר, כי הדבר בא מפני הפעולה החדגונית. בפרק-הזמן השמיני חלה שוב ירידה בפעולה, אולם קו-העקלתון המציין את הכשלונות אינו עולה. לפי דברי הנבחן האיט בפרק זמן זה את הטמפו במתכוון, ברצותו לנסות תנועת-יד נוחה יותר. אחרי שהנסיון הזה הצליח מתגברת שנית הפעולה והכשלונות יורדים עד לאפס. בסיוף מראה חניך זה אותם הגילויים בדיוק. בראשית הפעולה הוא עובד לאט, מתבונן ומנסה להגיע לידי שכלולים אינדיבידואליים, ואחרי כן הוא עולה ועובר לנצחונות, הבאים במהירות בזה אחר זה. בסיוף הוא לומד תחילה להכיר את היריב, ובמשך זמן רב הוא נוקט עמדת התגוננות, אחרי כן הוא עובר להתקפות פשוטות, ולבסוף הוא מנצל יפה את הסתכלויותיו כדי להכריע את היריב בהתקפה חזקה.

ד.

נערך נסיון של בקורת בעזרת מכשיר לבדיקת הפגיעה הנכונה, לפי שיטת כותב הטורים האלה. צלב, שאורך כל אחת מארבע קורותיו מגיע ל-22 ס"מ, יש לו

נקודת-פגיעה בתוך ועוד 4 נקודות פגיעה ב-4 הקצוות אשר לקורות. הנבחן צריך לנגוע במהירות בפטיש או במקל בנקודות אלה, בזו אחר זו. נקודות-הפגיעה והפטיש (או המקל) מחוברים לזרם-חשמל המוליך אל מנורה. עם כל פגיעה נכונה, המנורה נדלקת. יתרונה של שיטת-בקורת זו היא, שהמנורה עומדת מאחורי הנבחן, ואין הוא ככול בתנועותיו על ידי התבוננותו המתמדת של עורך-המבחן, או למראה כשלונותיו, שבמקרה זה אין הוא יכול לעמוד עליהם. השגיהם של הנבחנים הבודדים התאימו להשגים במבחן הראשון, שתוצאותיו מובאות לעיל. רק בפעולתם של פ. ו.י. חל הבדל קטן.

מכיון שבכמה סוגי ספורט, כגון סיוף, ז'יאורז'יטצו וכדו', נודעת חשיבות רבה לתנועותיו של היריב בהתגוננו ובהתקיפו, נבחן גם הכושר לעמוד על תנועותיו של היריב. מבחן זה נערך כך: שטיח שתלוי על הקיר מחולק לארבעה רבועים, ובאמצעותו קבוע היטב מקל מאונך לו, היוצא אל חלל החדר. עורך-המבחן עשה במקל אחר כמה תנועות (מכות או דקירות) מכוונות לאחד הרבועים מסביב למקל הקבוע. הנבחנים נתבעו לחקות את התנועות האלה, ומתוך כך אפשר היה להכיר בחוש הסתכלותם, אם הוא נכון או שוגה, ובכשרונם לחקות תנועות שראו. הבוחן החשיב רק את נכונות החיקוי ולא את טיב התנועה, כי זאת הלא ילמד החניך אחרי-כן.

ה

חשוב הדבר ביותר, שהאנשים המשמשים מורים ומדריכים יוכלו להתבונן אל איזה מצב ולדון עליו בחוש דק ונכון. משום כך נערכו בשטח זה עוד שני נסיונות נוספים.

הנסיון הראשון נעשה כך. על השולחן היו מפורזות הברות שונות, ומאת הנבחן נדרש לסדר אותן מהר בסדר אלף-בית. מתוך נסיון זה אפשר לעמוד על מהירות התפיסה והסקירה של הנבחן, וכן גם על ערות שכלו. כי ראשית, לא כל אותיות האלף-בית נמצאו כאן, ושנית, היו כמה הברות שהתחילו באותה אות, ושעל כן נחוצה היה לסדרן בזו אחר זו לפי האות השניה שלהן. ההוראה היתה קצרה: "לסדר את ההברות בסדר אלף-בית". הזמן פורט לפי שעון המציין $\frac{1}{10}$ של השניה. ומידת הביצוע נקבעה לפי סולם-מעלות כזה:

0	(אפס) כשלונות, בזמן קצר ביותר.	0	(אפס) כשלונות, בזמן ממושך יותר
1	" "	1	" "

וכן הלאה.

בשעת נסיון זה ניתן להתבונן גם אל שיטת עבודתו האינדיבידואלית של כל נבחן. נתגלו שלושה סוגים:

(א) הנבחן מחפש בכל פעם בכל הקלפים אחרי אות אחת של האלף-בית (הדרך הממושכה והגרועה ביותר).

(ב) הנבחן תופס קלף ושם אותו בערך במקום ההולם אותו לפי האלף-בית, אחרי כן הוא שם קלף שני במרחק מתאים מן הקלף הראשון, אחרי כן באה איזו אות אמצעית בתוך, וכך הוא מוסיף לעשות את המלאכה עד שהוא מסדר את כל ההברות, ולבסוף, אם יש צורך בכך, יש בידו עוד להכניס שניים ולהעתיק הברות בודדות ממקום למקום.

(ג) הנבחן מתבונן תחילה למצב פיזורן של כל ההברות על השולחן, ואחר כך הוא מסדר אותן מהר, בזו אחר זו, לפי סדר האלף-בית.

הושם לב לשיטת העבודה, באשר על פיה אפשר ללמוד הרבה על כושר האיש לשמש מדריך. בערנותו האמיצה של (ב) יונר מדריך-קבוצה בעל מרץ רב השש לנטילת-אחריות עליו. במנהגו של (ג) נראה את המארגן בעל-המצפון, אשר בטרם יגש לפעולה הוא בוחן את אמצעיו ואת מקומם. בדרכו של (א) יוכר הביורוקרט שאינו סומך בהרבה על עצמו, כי הוא מלקט לו כל אות ואות לחוד, והוא חושש להניח פירצה, אשר יוכל לסתום אותה באחרונה.

אחרי כן בא הנסיון השני, אף הוא באותה מגמה, אלא בצורה מורכבת יותר. הרי זה הנסיון הידוע בשם „חידת-המבוך“. לפנינו תכנית של עיר בגודל של 32×39 ס"מ, אשר בצדה התחתון 9 מבואות, ובצדה העליון רק מוצא אחד. שני מבואות מאלה מוליכים, כל אחד בדרכים שונות, אל המוצא; כל שאר המבואות מסתיימים בסמטות-מְצָרִים, או בחומות, או שהם מוליכים שוב חזרה אל אחד משבעת המבואות. על הנבחן למצוא את הדרך הנכונה למוצא בזמן קצר ביותר. נסיון זה הוכנס למבחן, משום שתכנית השעורים עתידה היתה לכלול גם את לימוד קריאת-המפות. כן גם דרכו של האיש לבחור ולבוא לידי החלטה באה לידי ביטוי בשעת נסיון זה. נתגלו הבדלים בולטים ביותר בבחירת המבוא להתחלת הנסיון. בשני מקרים שמו הנבחנים לבם למוצא, ומשם עשו את הדרך חזרה למטה.

מכיון שהרצון להחלטה ושיטת-הבחירה מתבטאים בנסיון זה יותר מכוח הסקירה, ומשום שכל הפעולה היא כאן דינמית יותר (חיפוש הדרך, חזרה לאחור, התחלה מבראשית) מאשר בנסיון לסידור-ההברות, נתגלו הבדלים ניכרים בדרגות ההשגים של שני הנסיונות, ולפי ההבדלים האלה אפשר היה ללמוד על אופים של הנבחנים.

בזה ניתנות דרגות ההשגים בשני הנסיונות:

שם הנבחן:	פ.	מ.	י.	ק.	ב.	מא.	ש.
סידור-ההברות	1	2	3	4	5	6	7
המבוך	7	6	5	1	2	4	3

לפי סיכום זה נמצא, כי בפעולה בלתי מורכבת כסידור ההברות יכול היה הנבחן פ., למשל, לסקור ולסדר את ההברות לפי מקומן באלף בית במהירות רבה. ואילו בחידת המבוך, שהאפשרויות לפתרונה הן פחות ברורות וכמה פנים להן, זקוק היה אותו נבחן, בשביל לקבוע את החלטתו, לשהות רבה יותר מכל חבריו. גם לאחר שמצא את שני דרכי-הפתרון הנכונים, עוד היה מהסס זמן-מה, איזה מהם יבור לו. ובזה מתגלים לפנינו קווי-יסוד טובים, לנהוג בהם בבחירת מנהיגים. על פי קוים אלה נוכל לחדור אל תאי הנפש העמוקים יותר ולתוך גילוייהם. במקרה הראשון (סידור ההברות) יוכר מפקד-המשנה בתפקידו הקטנים, המוצאים לפועל על פי הוראה פשוטה; במקרה השני (המבוך) מתגלה המנהיג הראוי לשם זה, בעל יזמה משלו, בתפקיד מורכב, המחליט על דעת עצמו. מבחינה זו עורר ענין הנבחן ק. הוא לא רק סקר תחילה את המבוך כולו, אלא נגש מיד באומץ-לב לבחירת הפתרון, משראה כי חלק של הדרך (מן האמצע אל המוצא) ניתן ללכת בו. אותן תכונות-הנפש מתגלות בנבחנים פ. וק. גם אחר-כך; פ. היה מסוגל לעשות מיד את התנועות הבודדות, להראותן ולהסביר אותן, אולם רק בעמל יכול לערוך לו איזו דרך-לנסיון. לעומת זה היטיב ממנו, לאין שיעור, ק., שניסה בכל מיני שיטות של תנועות מורכבות, וגם יכול היה לשנות ולגוון אותן פעם פעם כנוח עליו הרוח. הוא גילה כוח יצירה וחופש בפעולתו. פ. הראה יותר תכונות של מקבל, בעוד שבק. נראתה יותר רוח הנותן והיוצר.

אנו פוסחים כאן על שאר הנסיונות שנעשו ופונים אל תוצאות המבחן כולו. בכל שורה של נסיונות נערכו הסיכומים לפי סולם מעלות, שלפיו זכה כל אחד מהנבחנים במספר נקודות. מספרי-הנקודות של כל שורות הנסיונות צורפו אחרי-כן יחדו, וכך נקבע סולם-ההשגים האחרון. המסכם, לפי המספר הכללי של הנקודות שכל אחד מן הנבחנים זכה בו.

אולם מכיון שסולם-המעלות האלה נקבעו לפי ההשגים, כלומר לפי היחס בין הפתרונות הנכונים לזמן הקצר ביותר של מעשה-הפתרון, נערכה עוד טבלת-הערכה נוספת, המגדירה את האופי. זו נעשתה על פי רשמי התבוננות וחוות-דעת. שאלת הטיפוס היא אשר שימשה לקו בהערכה זו, והשאיפה היתה לציין את המגמה היסודית בתכונת האיש הנבחן, * וכן את גון-האופי (מקבל מן המוכן, או יוצר; אידיאלי או ריאלי וכו') ואת אורח המחשבה, הרגש והרצון. אולם עם כל האוביקטיביות של השופטים הרי מדרך הטבע שידונו לפי הלך-מחשבתם והתרשמותם, אם גם בדקו את רשמיהם לאור הודעותיהם של הנבחנים עצמם. על כן, כל מקום שהתוצאות נראו מפוקפקות לא הושם לב אליהן. כעיקרון בקביעת הדרגה, בטבלת-הערכה זו, שימש ערכה של כל תכונה לעבודת מחנך ומדריך (למשל הרוח היוצר טוב מן הרוח המקבל). סולם-ההשגים שנקבע בדרך זו התאים לסולם-ההשגים הפסיכותכני ואין פלא בדבר, כי הלא כל פעולה פשוטה ביותר מכוונת על ידי תכונות-שבנפש. על סמך הבדיקה המדוקדקת הזאת נשלחו ששה משנים-עשר הנבחנים לשיעורי המדריכים. על חבר המורים הוטל התפקיד לרשום את רשמי-התבוננותם המפורטים בנוגע להליכות התלמידים, אף בנוגע להתנהגותם מחוץ ללימודים, במידה שאפשר לצבור רשמים מתוך ישיבת-יחד בדירה ואכילה משותפת. עם גמר הקורס הוקבלו הרשמים האלה של המורים אל תוצאות המבחן הפסיכולוגי. והתוצאה עלתה על כל המשוער. סולם-המעלות שנקבע על ידי המבחן הפסיכולוגי התאים בהחלט לתוצאות הלימודים. הנבחן שנמצא או מוכשר ביותר גמר את השיעורים כתלמיד טוב ביותר. וכן גם כל השאר. הצטיינותו של כל איש ואיש היתה לפי דרגתו אז. בה במידה שכל הענין נראה כחסר חשיבות מתחילה, באותה מידה עלה ערכו עכשו למראה התוצאות. נמצא, ששיטת בחירה מכוונת של מנהיגים ומדריכים בכל המקצועות, היא הדרך הבטוחה ביותר להצליח בפעולה, באשר הבלתי-מוכשרים מסולקים מן הענין מראש. שיטה זו ניתנת לשימוש, בשינויים מתאימים, גם בשטח הצבאי. ביחוד בימי-מלחמה, עם גיוס ההמונים, כשמורגש מהר החוסר במחנכים, תהא הכשרתם מהירה יותר, אם המועמדים יהיו מלכתחילה אנשים אשר סגולותיהם הבדוקות הן ערובה להצלחת הלימוד.

הדוגמאות והסיכומים שהביא המחבר במאמרו יעוררו בודאי ענין לפסיכותכניקה בלב הקורא ויבליטו את ערך המבחן הפסיכותכני לשימוש תכליתי. ואולם מן הנכון יהיה לתת במקום זה גם את האזהרה: לא כל מדריך או פעיל באחת האגודות מסוגל ורשאי לערוך נסיונות כאלה ולבדוק בדיקה פסיכולוגית את האנשים העומדים לפיקוחו. אין די ברצון טוב ובהתענינות. רק אנשים בעלי הכשרה יסודית ומוסמכים לכך יצלחו לעריכת מבחנים ממשיים ולברירת אנשים בדרך זו לתפקידים.

* כגון, למשל, הטיפוס בעל התכלית, הטיפוס העיוני וכו'.